

Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim Tezlerinde Kullanılan Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Bir Değerlendirme

Research Methods Used in Library and Information Science Theses: An Evaluation

S. Serap Kurbanoglu*

Öz

Kütüphanecilik ve bilgi bilim tezlerinde kullanılan araştırma yöntemleri konusunda yapılan araştırmaların bulguları üzerine bir literatür çalışması ve bir değerlendirme yapılmıştır. Bulgular kütüphanecilik tezlerinde kullanılan araştırma yöntemleri konusunda zaman içinde bir çeşitlenme olduğunu göstermektedir. Kütüphanecilik ve bilgi bilim tezleri üzerinde ayrı ayrı yürütülen incelemeler ise bu iki kardeş disiplin arasında benzerlikler kadar farklılıklar da olduğunu ortaya koymaktadır.

Abstract

A literature analysis and an evaluation are made on the findings of researches which examine the research methods employed in library science and information science dissertations. The data suggest some changes regarding to research methods used in library science dissertations. Separate examinations of library science dissertations and information science dissertations suggest that there are differences as much as similarities between these sister disciplines.

Giriş

Günümüzde kütüphanecilik okulları bir mesleğin ayrıntılarını öğreten okullar olma özelliklerinin yanısıra araştırma faaliyetlerine ağırlık veren okullar olma özelliğini de taşımaktadırlar. Kütüphanecilik alanında ve buna paralel olarak kütüphanecilik okullarında araştırmaya verilen önemin artışı eğitim

*Doç. Dr. S. Serap Kurbanoglu Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesidir.

programlarını doğrudan etkilemiş bunun sonucunda kütüphanecilik okullarında araştırma yöntemlerinin öğretilmesi evrensel bir uygulama haline gelmiştir. Eğitim programlarında araştırma yöntemlerine ve faaliyetlerine yer vermeyen kütüphanecilik okulu bulmak neredeyse olanaksızdır. Bu uygulamanın sonucu olarak bugün, kütüphanecilik okulu mezunlarından araştırma yapma yeteneğini kazanmış olmaları beklenmektedir.

Kullanılan araştırma yöntemlerinin bilimselliği, üzerinde çalışılan konuya uygunluğu ve çeşitliliği kütüphanecilerin bilimselliklerinin, araştırmacı yeteneklerinin ve araştırmaya verdikleri önemin bir göstergesidir. Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında yapılan araştırmalarda kullanılan bilimsel yöntemler üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Alanda en sık kullanılan yöntemlerin belirlenmesi ve zaman içinde kullanılan yöntemlerde bir farklılık olup olmadığını göstermesi açısından söz konusu çalışmaların bulguları önemlidir.

Bilimsel yöntemlerin kullanılması için en uygun çalışmalar olarak lisansüstü ve doktora tez çalışmaları gösterilebilir. Bu noktadan hareketle bu makalede tezlerde kullanılan bilimsel araştırma yöntemleri üzerine yapılmış çalışmaların bulguları derlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim Tezlerinde Kullanılan Araştırma Yöntemleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Bu konuda yapılan ilk çalışmalardan birisi Schlachter ve Thomison (1974) tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışma 1925 ile 1972 yılları arasında Dissertation Abstracts International ve ilgili diğer kaynaklarda adı geçen toplam 660 doktora tezinin %74.2'sinde iki araştırma yönteminin kullanıldığına işaret etmektedir. Bu yöntemlerden betimleme yönteminin kullanım oranı %44.2, tarihsel yönteminki ise %30'dur. Söz konusu zaman aralığında, yıllar arasında en çok kullanılan iki yöntem konusunda bir değişiklik olmamış, yalnız zaman içinde betimleme yönteminin kullanımında bir artış, tarihsel yöntemin kullanımında ise gözle görülen bir düşüş yaşanmıştır.

Kütüphanecilik tezlerinde kullanılan araştırma yöntemleri üzerinde daha detaylı bir çalışma Shaughnessy (1976) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 1972 ve 1976 yılları arası Dissertation Abstracts'da listelenen 139 doktora tezinin analizi yapılmıştır. Shaughnessy, 139 tezin sadece 26'sını temel araştırma olarak kabul edilebilir özellikte bulmuştur. Kalan 113 tez, ki bu rakam toplam rakamın %81'ini oluşturmaktadır, uygulamaya ve problem çözümüne dayalıdır. Shaughnessy araştırmasının sonucunda kütüphanecilik tezlerinde çeşitli araştırma yöntemleri ve istatistiksel analiz kulla-

nıldığından söz etse de, ağırlığın vaka incelemesi, betimleme ve tarihsel yöntem üzerinde olduğunu vurgular. 1975-76 yılları arasında tamamlanan her beş tezdten birisinde tarihsel yöntem kullanılmıştır.

Bu alanda yapılan diğer üç çalışmanın sonuçlarını Blake (1994) özetleyerek aktarmaktadır. Grotzinger, 1981 yılında yayımlanan çalışmasında 1977 ve 1978 yıllarında Dissertation Abstracts International'da listelenen kütüphanecilik tezlerinde kullanılan araştırma yöntemlerinde bir çeşitlenme olup olmadığını araştırmıştır. Toplam 76 tezdten 32'si (%42) Grotzinger'in, anket veya görüşme yapılarak neyin bilindiğini veya birşeyin niçinden ziyade nasıl yapıldığını belirleyen çalışmalar olarak belirlediği 'tanımlayıcı'¹ nitelikte çalışmalardır. Toplam 76 tezdten 13 (%17.1) tanesi de tarihsel çalışma içermektedir. Sonuçta tanımlayıcı ve tarihsel çalışmaların toplamı 45'i bulmaktadır ki bunun da toplam sayıya oranı % 59.2'dir. Araştırmacı aynı zaman aralığı içinde College and Research Libraries, Journal of Academic Librarianship, Journal of the American Society for Information Science, Journal of Education for Library and Information Science ve Library Quarterly'de yayınlanan makaleler üzerine yaptığı ikinci çalışmada da kütüphanecilik araştırmalarında çok çeşitli araştırma yöntemleri kullanıldığını ispatlayacak delillere rastlayamadığını duyurmuştur.

Schlachter ve Thomison 1982'de, 1973-1981 yılları arası tamamlanan 1000 kütüphanecilik tezi üzerinde yaptıkları ikinci araştırma sonucunda artık iyice aşına olduğumuz iki yöntemin; betimleme yöntemi ve tarihsel yöntemin, kullanım oranını %71.5 olarak saptamıştır. Burada betimleme yönteminin kullanım oranı %56.1, tarihsel yöntemin ki ise %15.4'dür (Blake, 1994).

Thompson ve Baker'ın hem kütüphanecilik hem de bilgi bilim tezlerini içeren 1987 tarihli nispeten daha yeni araştırması ise doktora tezlerinde kullanılan yöntemlerin değişmeye başladığı müjdesini vermiştir. Bu çalışmada 1977-1985 yılları arası Dissertation Abstracts International'da listelenen tez özetleri incelenerek, kullanılan araştırma yöntemlerinin analizi 1977-80 ve 1981-85 olmak üzere iki zaman diliminde yapılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen veriler daha önceki araştırmalardan elde edilen verilerden farklılık göstermiştir. 1977-80 arası en çok kullanılan iki yöntem %41 ile betimleme ve %14 ile deneysel² yöntemler olmuştur. Tarihsel yöntem ise %13 gibi çok az bir farkla deneysel yöntemin gerisinde kalmıştır. Betimleme yöntemi ise en popüler yöntem olarak konumunu korumuştur. Betimleme

1 Bu tanım betimleme yöntemini de çağrıştırmaktadır.

2 Kuşkusuz deneysel yöntem daha önce de kütüphanecilik tezlerinde kullanılmış fakat kullanım oranı düşük olduğu için en çok kullanılan yöntemler arasında adı anılmamıştır. Örneğin Schlachter ve Thomison'un (1974) 1925-1972 arasını içeren çalışmasında deneysel yöntemin kullanım oranı %4.13 olarak bulunmuştur.

yöntemi bu özelliğini 1981-85 döneminde de korumuş, bu dönemde başka bazı değişiklikler yaşanmıştır. Hem deneysel hem tarihsel yöntemlerin kullanımında bir düşüş olmuş, içerik analizi %16'lık bir oranla bu dönemde betimleme yönteminden sonra en sık kullanılan ikinci yöntem olmuştur. Bu dönemde tarihsel yöntem kullanımı da küçümsenmeyecek düzeyde olmasına rağmen, elde edilen bulgular bir değişikliğin başladığını göstermesi açısından önemlidir (Blake, 1994).

Daha yakın tarihte yapılan bir çalışmada Blake (1994) Dissertation Abstracts International'Ha. listelenen kütüphanecilik ve bilgi bilim tezlerinin özetlerini inceleyerek 1975-1989 arası 15 yıllık bir süre içerisinde kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında tamamlanan tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin kullanım sıklığında bir değişiklik olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma kapsamına alınan 15 yılda ortaya çıkan eğilimleri daha sağlam bir perspektife oturtmak için incelemeler, 1975-79, 1980-84 ve 1985-89 arası olmak üzere beşer yıllık aralarla yapılmıştır. Bu çalışmada ilk defa kütüphanecilik ve bilgi bilim tezleri hem birlikte hem de, kardeş disiplinler arası fark var mıdır sorusunu cevaplayabilmek için, ayrı ayrı incelenmiştir. Literatürde erişebildiğimiz kadarıyla alanda yapılan en yeni çalışma olması açısından Blake'in bulgularına burada ayrıntısı ile yer verilecektir.

Blake (1994), birden fazla yöntemin kullanıldığı tezleri 'karma', belirtilen grupların dışında kalanları 'diğerleri', tez özetinde yöntemden bahsedilmediği ya da yöntemin anlaşılır olmadığı durumlardaki tezleri 'yeterli tanımlanmamış' adı altında sınıflandırmıştır. Bunların dışında kalan araştırma yöntemlerini şu kategorilerde toplamıştır: Tanımlayıcı, vaka incelemesi, tarihsel/biyografik³, betimleme (anket ve görüşme tekniklerinin kullanılması), bibliyometrik çalışmalar (atıf çalışmaları dahil), modelleme (model geliştirme ve test etme), içerik analizi, yarı deneysel, deneysel, teorik.

Blake'in (1994) bulgularına göre belirlenen zaman dilimleri içinde, bilgi bilim tezlerinin sayısı artarken, kütüphanecilik tezlerinin sayısında azalma görülmektedir. 1975-79 yılları arası her iki disiplinde yazılan tezler toplamının %75.1'ini kütüphanecilik tezleri oluştururken, bu oran 1980-85 yılları arası %75.8'e yükselmekte, fakat 1985-89 yılları arasında %59.7'ye düşmektedir.

Tezlerde kullanılan yöntemlere gelince; iki disiplinin (kütüphanecilik ve bilgi bilim) bulguları beraber incelendiğinde, 1975-79 arası en çok kullanılan yöntem %38 ile betimleme yöntemidir. Bunu %11.1 ile tarihsel/biyografik

3 Daha önceki çalışmalarda sadece tarihsel yöntem olarak yer verilen bu yöntem ilk kez Blake'in çalışmasında tarihsel/biyografik yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın kapsamında yöntem sınıflamaları tamamiyle orijinal araştırmalarda verildiği şekli ile alınmış, doğruluğu-yanlışlığı üzerine bir yargıya gidilmemiştir.

yöntem izlemektedir. Üçüncü sırada %7.2 ile deneysel yöntem gelmektedir. 1980-84 döneminde değişim başlamış, %42.8 ile birinci sıradaki betimleme yöntemini %9.1 ile deneysel yöntem izlemiştir. Tarihsel/biyografik yöntem % 8.2 ile üçüncü sıraya düşmüştür. 1985-89 arası değişiklikler artmış, betimleme yöntemi %38.8 ile birinci sırayı işgal ederken, deneysel yöntem %11.6 ile ikinci sıradaki yerini korumuştur. Bunu %6.8 ile üçüncü sıradaki bibliyometrik yöntem izlemiştir. Tarihsel/biyografik yöntem ise %6.3 ile dördüncü sıraya düşmüştür. İki disipline ait veriler beraber incelendiğinde tüm zaman aralıklarında kullanım sıklığı %40 civarında olan betimleme yönteminin baskın karakteri süreklilik göstermektedir. 1975-79 yılları arasında tanımlayıcı yöntemin hiç kullanılmamış olması dışında Blake'in listesinde yer alan bütün yöntemler değişik sıklıklarla her üç zaman aralığında da kullanılmıştır.

tki disipline ait veriler ayrı ayrı incelendiğinde ise farklı tablolar ortaya çıkmaktadır. Bilgi bilim tezlerinde 1975-79 arası betimleme yöntemi %16.5, modelleme yöntemi %11.9, deneysel yöntem %9.1, bibliyometrik yöntem %7.3 oranında kullanılmış, tarihsel/biyografik yöntemin kullanım sıklığı ise %0.9'a düşmüştür. 1980-84 arası betimleme yöntemi %19.4, deneysel yöntem %18.5, bibliyometrik yöntem %11.1, modelleme yöntemi %5.5 oranlarında ilk dört sırayı işgal edecek şekilde kullanılmış, tarihsel/biyografik yöntem bu dönemde bilgi bilim tezlerinde hiç kullanılmamıştır. 1985-89 arası önemli bir gelişme yaşanmış, betimleme yöntemi birinci sıradaki yerini deneysel yönteme kaptırmıştır. Kullanım oranları; deneysel yöntem %20, betimleme yöntemi %19, modelleme yöntemi %13.3, bibliyometrik yöntem %10'dur. Tarihsel/biyografik yöntem bu dönemde %2.3 kullanım sıklığı ile son sıralara düşmüştür. Bilgi bilim tezleri tek başına incelenince elde edilen görüntü değişmekte, betimleme yöntemi zaman içinde baskın karakterini yitirmektedir. Her iki disiplin beraber değerlendirildiğinde betimleme yönteminin kullanım sıklığı üç zaman dilimi için %40 iken bilgi bilim tezlerinde bu oran %18.5'e düşmektedir.

Kütüphanecilik tezleri ayrıca incelendiğinde karşılaşılan manzara oldukça farklıdır. Betimleme yöntemi baskın karakterini ezici bir çoğunlukla korumaktadır. Betimleme yönteminin kullanım sıklığı 1975-79 arası %45.1, 1980-84 arası %50.2, 1985-89 arası %52.2'dir. 1975-79 arası en çok kullanılan ikinci yöntem %14.5 ile tarihsel/biyografik yöntemdir. Üçüncü sırada %6.6 ile deneysel yöntem, dördüncü sırada %5.4 ile içerik analizi görülür. 1980-84 arası ikinci sırayı %10.8 ile yine tarihsel/biyografik yöntem almakta, onu %6.1 ile deneysel yöntem ve %3.2 ile vaka incelemesi yöntemi izlemektedir. 1985-89 dönemine gelince tarihsel/biyografik yöntem %8.9 ile ikinci sıradaki yerini korumakta, onu %6 ile deneysel, %4.8 ile bibliyometrik yöntem izlemektedir.

1975'ten 1989'a kadar geçen 15 yıllık süre bir bütün olarak değerlendirildiğinde, kütüphanecilik ve bilgi bilim tezlerinde en çok kullanılan (en az %5 oranında) beş yöntem olarak; betimleme yöntemi, tarihsel/biyografik yöntem, bibliyometrik yöntem, deneysel yöntem ve modelleme yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Bütün olarak değerlendirildiğinde tarihsel/biyografik yöntemin kullanım sıklığında bir düşüş, betimleme yöntemi, bibliyometrik yöntem, deneysel yöntem ve modelleme yöntemlerinin kullanımlarında bir artış gözlenmiştir.

Bilgi bilim tezleri ayrıca incelendiğinde en çok kullanılan dört yöntem; betimleme yöntemi, deneysel yöntem, bibliyometrik yöntem, ve modelleme yöntemleridir. Tarihsel/biyografik yöntem çok az kullanılmıştır. Genel değerlendirmenin sonucunda betimleme yönteminin kullanımında küçük bir artış, modelleme yönteminin kullanımında önce bir düşüş sonra büyük bir artış, bibliyometrik ve deneysel yöntemlerin kullanımında büyük artışlar gözlenmiştir.

Kütüphanecilik alanındaki sonuçlar ise farklıdır. En çok kullanılan dört yöntem; betimleme yöntemi, tarihsel/biyografik yöntem, deneysel yöntem ve içerik analizidir. Tarihsel/biyografik yöntem ve deneysel yöntemin kullanımında düşüş, betimleme yönteminin kullanımında önce bir düşüş ve sonra artış, içerik analizinin kullanımında düşüş görülmektedir.

Blake'in (1994) araştırmasının sonucunda kütüphanecilik ve bilgi bilim alanlarında kullanılan araştırma yöntemlerinde değişiklikler görülmüştür. Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanında yazılan tezler beraber ele alınınca betimleme yöntemi ile deneysel yöntemin en çok kullanılan iki yöntem olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada deneysel yöntemin tarihsel/biyografik yöntemin yerini aldığı gözlenmektedir. Konularına göre tezler ayrı ayrı incelendiğinde bilgi bilim tezlerinde betimleme yöntemi ve deneysel yöntem, kütüphanecilik tezlerinde ise betimleme yöntemi ve tarihsel/biyografik yöntem en çok kullanılan iki yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kütüphanecilik ve Bilgi Bilim Tezlerinde Kullanılan Araştırma Yöntemleri Üzerine Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar

Ülkemizde bu konuda yapılmış bilinen iki çalışma vardır. Bunlardan birisi Gülseven Altınörs (1983), diğeri Aysel Yontar (1995) tarafından yapılmıştır.

Altınörs (1983), 1958-1982 yılları arasında ülkemizdeki her üç kütüphanecilik bölümünde (Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümleri) yapılan 54 tezi incelemiş, bilim uzmanlığı ve doktora tezlerinin yanı sıra doçentlik tezlerini de araştırmasının kapsamına almıştır. Altınörs'ün araştırmasının sonucunda 54 tezdin

36'smda (%66.6) betimleme yönteminin kullanıldığı ortaya çıkmış, sıralamada ikinciliği %40.7 ile tarihsel yöntem almıştır. Bunları sırasıyla istatistiksel yöntem (%25.9), deneysel yöntem (%11.1) ve yöneylem araştırması yöntemi (%3.7) izlemektedir. Sonuçta en çok kullanılan yöntem betimleme yöntemi ve ikinci olarak da tarihsel yöntem olarak bulunmuştur. Yıllara göre yapılan ayırimda bu durum 1958-73 arasında tarihsel yöntem lehine değişmektedir. Bu yıllar arasında tarihsel yöntem birinci sırayı almaktadır.

Araştırmada, birden fazla yöntem kullanılan tezler birden fazla anılmıştır. Altınörs'ün (1983), yürüttüğü anket ve kişisel inceleme çalışmalarının sonucunda tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin seçimi ve uygulanması konularında, bu konuda eğitim almış olmalarına rağmen, araştırmacıların sorunları olduğu saptanmıştır. Bazı tezlerde anket, gözlem gibi veri toplama tekniklerinin yöntem gibi tanıtıldığı görülmüştür. Bazı tezlerde yöntem konusunda hiç açıklamaya rastlanmamıştır. Altınörs (1983), tezleri hazırlayan araştırmacılara uyguladığı ankette, yöntem bilgilerini ölçmeye çalışmış, deneklerin yaptıkları çalışmada kullandıkları yöntem ile anket cevapları arasında çelişkiler bulmuş ve araştırmasının sonucunda deneklerin yöntem bilgilerinin eksik ve yetersiz olduğu yargısına varmıştır.

Ülkemizde kütüphanecilik tezlerinde kullanılan araştırma yöntemleri üzerinde yapılan ikinci çalışma Yontar (1995) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yakın zamanda gerçekleştirilmiş olması sağladığı bilgilerin güncelliği açısından önem taşımaktadır. Yontar'ın çalışması 1958-94 yılları arasında Türkiye'deki üç kütüphanecilik bölümünde yapılan mezuniyet sonrası tezleri kapsamaktadır. Toplam sayısı 117 olan tezdelerden elde edilebilen 110 (%86.6) tez araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma, üç bölümden elde edilen verileri karşılaştırmayı sağlayacak şekilde yapılmıştır.

Yontar (1995), en büyük gücünü araştırma yöntemine karar verirken çektiğini çünkü tezlerin çoğunda araştırma yöntemi ve veri toplama teknikleri arasında kesin bir ayırım yapılmadığını belirtmektedir. Yontar'ın çalışmasında birden fazla yöntem kullanılan tezlerde adı geçen ilk yöntem alınmış, tezde belirtilen yöntemin kullanılanlardan farklı olduğu durumlara rastlandığı da rapor edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda en çok kullanılan yöntem %59.1 ile betimleme, ikinci yöntem %12.7 ile tarihsel yöntem olarak saptanmıştır. Bunların dışında sırasıyla %5.5 ile bibliyografik yöntem, %4.5 ile içerik analizi, %3.6 ile sistem ve yazılım analizi ve tasarımı, %2.7'lik oranlarla deneysel yöntem, matematiksel veya mantıksal yöntem ve literatür çalışması, %1.8 ile vaka veya aksiyon araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre ülkemizde yapılan kütüphanecilik tezlerinde nitel yöntem, değerlendirme yöntemi, kavramsal araştırma stratejisi, atıf analizi ve diğer bibliyo-

metrik⁴ yöntemler hiç kullanılmamıştır. Bu çalışmada yıllara göre bir ayırım yapılmadığı için kullanılan araştırma yöntemlerinde zaman içinde bir farklılık olup olmadığı bilinmemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Kütüphanecilik ve bilgi bilim tezlerinde kullanılan bilimsel araştırma yöntemleri konusunda yapılan çeşitli çalışmalardan elde edilen bulguları özetlemek gerekirse:

- Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanları, kullanılan araştırma yöntemleri açısından birbirlerinden farklı ve benzer özellikler göstermektedir. İlki alanda en çok kullanılan yöntemlerin sıralaması ilk sıradaki betimleme yöntemi dışında birbirlerinden farklıdır.
- Betimleme yöntemi her iki disiplinde de (bilgi bilim tezlerinde bu özelliği zaman zaman kaybetse de) en çok kullanılan yöntem olma özelliğini taşımaktadır. Fakat kütüphanecilik araştırmalarında kullanım sıklığı nadiren %40'ın altına inerken bilgi bilim araştırmalarında %20'nin üzerine çıkmamıştır.
- Tarihsel yöntem, zaman içinde kullanım sıklığında büyük düşüşler görülmesine rağmen, kütüphanecilik alanında en çok kullanılan ikinci yöntem olma özelliğini korumuştur. Diğer taraftan tarihsel yöntem bilgi bilim araştırmalarında en az kullanılan yöntemlerden birisi olmuştur.
- Deneysel yöntem, bilgi bilim araştırmaları için her zaman önemini koruyan bir yöntem olmuştur. Genellikle en çok kullanılan ikinci yöntem olma özelliğini taşımaktadır. Zaman içinde betimleme yöntemini geride bırakıp birinci sıraya yükseldiği gözlenmiştir. Kütüphanecilik alanındaki kullanımına gelince bir ara tarihsel yöntemin yerini alıp betimleme yönteminden sonra en çok kullanılan ikinci yöntem olma özelliğini göstermiş olmasına rağmen, kullanım sıklığında görülen düşüşle bu özelliğini koruyamamıştır.
- Bibliyometrik yöntemin kullanım sıklığında, her iki disiplinde de bir artış görülmektedir. Bibliyometrik yöntem, özellikle bilgi bilim araştırmalarında en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Eldeki verilere

⁴Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nde 1992 yılında tamamlanan bir doktora tezinde bibliyometrik yöntemin kullanıldığı bilinmektedir. Bibliyometrik yöntem söz konusu tezde kullanılan ikinci yöntem olduğu ve Yontar'ın çalışmasında birden fazla yöntem kullanılan tezlerde sadece birinci yöntem yer verildiği için bu tezin varlığından söz edilmediği tahmin edilmektedir.

göre ülkemizde yapılan tezlerde bu yöntemin sadece bir kez kullanıldığı bilinmektedir.

- Modelleme yöntemi kütüphanecilik alanında çok az kullanılan bir yöntem olmasına rağmen bilgi bilim alanında en çok kullanılan yöntemlerden birisidir.
- Kütüphanecilik alanında kullanılan içerik analizi ve vaka incelemesi yöntemleri, bilgi bilim alanında az kullanılan yöntemlerdir.
- Kütüphanecilik alanında, özellikle ülkemizde yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan bibliyografik yöntem bilgi bilim araştırmalarında hiç kullanılmamıştır.
- Kütüphanecilik alanında kullanılan araştırma yöntemlerinde zaman içinde bir çeşitlenme görülmüştür.

Ülkemizde yapılan kütüphanecilik tezlerinde bazı yöntemlerin (bibliyometrik yöntem-atıf çalışmaları dahil, nitel yöntemler) bugüne kadar hiç kullanılmamış olması veya çok az kullanılmış olması düşündürücüdür. Ayrıca, Altınörs'ün (1983) araştırmasına katılan deneklerin tezlerinde uyguladıkları yöntemlerle, uyguladıklarını söyledikleri yöntemler arasında çelişkiler saptamış olması, Yontar'm (1995) tezde belirtilen yöntemle kullanılan yöntemin farklı olduğu örneklere rastlamış olması, her iki araştırmacının da yöntem ve veri toplama tekniklerinin birbirine karıştırıldığı örneklere rastlamış olmaları da düşündürücüdür.

Bu tür bulgular bir bilgi eksikliğini ortaya koymaktadır. Bu da kütüphanecilik bölümlerinin eğitim programlarını yakından ilgilendiren bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütüphanecilik ve bilgi bilim alanlarının, bilimsel araştırmalarda kullanılan yöntemler açısından benzerlikler kadar farklılıklar da göstermesi, bu alanlarda araştırma yöntemleri eğitimi verirken göz önüne alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. En azından eğitim sırasında yöntemler hakkında verilen detay açısından bir fark düşünülebilir.

Bu makalenin kapsamında incelenen benzer çalışmaların bazen aynı yılları kapsamalarına karşın farklı bulgular sergilemeleri de dikkat çekicidir. Aynı yılları kapsamalarına karşın inceledikleri devrelerin farklılık göstermesi bunun başlıca sebebidir. Bu durum benzer çalışmalarda, sağlıklı karşılaştırma yapacak veriler elde etmek ve yıllar arasındaki farklılıkları daha iyi inceleyebilmek için verilerin yıllık aralarla sunumlarının daha sağlıklı olacağını göstermektedir. Bu konuda ileride yapılacak çalışmalar için bu bir öneri olarak getirilebilir.

Bu tür araştırmaların sonuçlarının birbirleriyle karşılaştırılmasını güçleştiren bir diğer etken de hemen her çalışmada yöntemlerin farklı sınıflamalara tabii tutulmuş olmasıdır. Bazı araştırmalarda tek tek ele alınan yön-

temler bazısında birleştirilmiştir. Bazı yöntemlere hiç yer verilmediği olmuştur. 'Diğerleri' gibi genel başlıkların kapsamı da tam olarak bilinmemektedir. Karışıklığa sebep olmamak için bu tür araştırmalarda adı geçen her yöntemin bir tanımının verilmesinde de fayda vardır.

Birden fazla yöntem kullanılan tezler konusu da üzerinde önemle düşünülmesi gereken bir konudur. Burada da farklı yaklaşımlara rastlamak mümkündür. Bu tür tezleri farklı başlıklar altında toplayanlar olduğu gibi, kullanılan her yönteme ayrı ayrı yer veren veya sadece kullanılan ilk yöntemi araştırma kapsamına alan araştırmacılar da vardır. Tüm bunlar benzer araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmesine sebep olan ve karşılaştırmayı güçleştiren etkenlerdir.

Tezlerin türü de üzerinde karar verilmesi gereken bir konudur. Sadece doktora tezleri mi yoksa yüksek lisans tezleri de mi kapsama alınacaktır? Kütüphanecilik ve bilgi bilim ayırımı yapılacak mı? Yapılacaksa nasıl yapılacaktır? Tez özeti yöntem konusunda yeterli bilgi vermiyorsa ne yapılacaktır? gibi sorular bu tür araştırmalara başlarken cevaplanması gereken sorulardır.

Kaynakça

- Altınörs, G. (1983). Türkiye'de Kütüphanecilik Bilim Dalı Konusunda Yapılmış Olan Doçentlik, Doktora ve Bilim Uzmanlığı Tezlerinde Kullanılmış Olan Araştırma Metodları (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Blake, V. L. P. (1994). "Since shaughnessy: research methods in library and information science dissertations, 1975-1989", *Collection Management* 19 (1/2): 1-42.
- Schlachter, G. A. and D. Thomison. (1974). "The library science doctorate: A quantitative analysis of dissertations and recipients", *Journal of Education for Librarianship* (15): 93-111.
- Shaughnessy, T. W. (1976). "Library research in the 70's: problems and prospects", *California Librarian* 37 (3): 43-52.
- Yontar, A. (1995). "Main research problems being investigated in Turkey as revealed in graduate theses", 61st IFLA General Conference 2-26 August 1995. İstanbul Türkiye. Booklet 7 içinde (38-47) İstanbul.